

TREMA

Ledenmagazine | Nummer 7, najaar 2022

Nederlandse
Vereniging voor
Rechtspraak

TAAK VAN DE TOGA

*Welke rol past de magistraat
in de maatschappij
van vandaag en morgen?*

IN ELKE WIJK IN
NEDERLAND EEN
BUURTRECHTER?

RUTH DE BOCK:
"RECHTSPRAAK MOET
PROACTIEVER WORDEN"

WELKE ROL HEEFT DE
RECHTBANK BIJ
AANPAK SCHULDEN?

Wij zijn de NVvR

De NVvR is dé beroepsvereniging voor elke rechter en officier van justitie, waarbij 70% van alle magistraten is aangesloten. Magistraten krijgen zo een stem, in het publieke en politieke debat. De NVvR bewaakt de kwaliteit en toegankelijkheid van de rechtspraak en komt op voor de (collectieve en individuele) belangen van de leden. Wij vinden het belangrijk actief samen te werken met onze leden en zoveel mogelijk beroepsgenoten te mogen vertegenwoordigen. Dit maakt onze en hun stem krachtig. Op www.nvvr.org leest u meer over de NVvR.

Waarom lid worden van de NVvR?

Samen sterk voor een betere rechtspraak

- ✓ Bevordering van vakmanschap
- ✓ Bevordering kwaliteit
- ✓ Verlaging werkdruk
- ✓ Borging professionele standaarden
- ✓ Diversiteit en inclusie
- ✓ Veiligheid van togadragers
- ✓ Borging van onze (inter)nationale rechtsstaat

Altijd paraat voor hulp en adviezen

- ✓ Rechtshulp bij conflicten
- ✓ Ondersteuning rechtspositie
- ✓ Ontwikkeling van de arbeidsmarkt
- ✓ Onderhandelingspartner arbeidsvoorwaarden
- ✓ Inschalingsbeleid magistratuur
- ✓ Verlofregelingen
- ✓ Pensioenontwikkelingen

Door en voor leden. Dus praat en bepaal mee!

- ✓ Ledenraad
- ✓ Cao team
- ✓ Commissie Rechtspositie
- ✓ Wetenschappelijke Commissie
- ✓ Ledenraadplegingen
- ✓ Themabijeenkomsten (on- en offline)
- ✓ Gerichte informatie en standpunten
- ✓ Actuele nieuwsvoorziening
- ✓ Netwerk voor magistraten

Lid worden?

Bent u lid van de rechterlijke macht, maar nog geen lid van de NVvR? Of kent u een collega die lid wil worden? Nieuwe leden ontvangen de eerste 6 maanden kosteloos een kennismakingslidmaatschap, zonder verdere verplichtingen. Meldt u eenvoudig aan op www.nvvr.org.

☎ 088 316 13 00

✉ info@nvvr.org

EERSTE HALF JAAR GRATIS!

De wens van de magistraat

In deze editie van Trema spreken we met tal van betrokkenen over de wezensvraag van de magistraat: waartoe zijn we op aard? Zien we onze taakopvatting als die van een bewaker van de regels, als de scheidsrechter van de wet en de juridische geschiloplosser? Of moeten de rechter en de officier verder kijken, voorbij de zaak die voorligt, naar de kern van het probleem en dát aanpakken. Of kan het allebei?

Op verschillende manieren zien we dat de samenleving, bijvoorbeeld via de politiek, op zoek is naar oplossingen voor ingewikkelde maatschappelijke en vaak met elkaar samenhangende problemen. En daarbij wordt ook gekeken naar de rechtspleging. Zo heeft de rechtspraak tegenwoordig de mogelijkheid om te experimenteren, om nieuwe manieren uit te proberen om de maatschappelijke taak beter te kunnen vervullen. Ook het OM zoekt naar het effectief aanpakken van de vele zaken die zich aandienen. Die wens komt niet alleen van buiten, maar zit ook onder de toga, in het verlangen van de magistraat om maatschappelijk van betekenis te zijn en te blijven. De NVvR ziet het daarom als een van haar taken om dit gesprek aan te wakkeren, door er een spotlichtje op te zetten en om te laten zien dat de moderne magistraat niet wars is van vernieuwing. Om eraan bij te dragen dat creatieve manieren van werken ook binnen de rechterlijke macht verwelkomd worden.

Om deze vernieuwingen te laten bekliven, wijst de NVvR ook op de randvoorwaarden die hierbij horen, zowel rechtsstatelijk als op het gebied van de bedrijfsvoering. Dat klinkt misschien niet sexy, maar wanneer de inzet van bijvoorbeeld een rechter effectiever is door in het proces op een bepaald moment meer tijd te nemen, dan moet dat wel mogelijk zijn. Niet alleen in de pilot of in een lokale proeftuin, maar ook structureel, landelijk en duurzaam. Dan moet het gebrek aan geld of aan menskracht niet de drempel zijn waardoor mogelijke verbeteringen weer de koelkast in moeten, zodat de wens van de magistraat niet in vervulling kan gaan.

Tot slot, voor deze najaarseditie van Trema hebben we als titel gekozen voor de mooie alliteratie van de taak van de toga. We hadden natuurlijk ook de opdracht van de officier of de rol van de rechter kunnen kiezen, maar dat deed geen recht aan de beide zijden van onze achterban. Vandaar de taak van de toga. We zijn er ons van bewust dat we hiermee andere togadragers niet bespreken, zoals de advocatuur, predikanten of hoogleraren, maar we rekenen op hun begrip.

Veel leesplezier!

Geert van Rhee
directeur NVvR

INHOUD

DICHTBIJ EN RECHTVAARDIG: BUURTRECHTSpraak IN DE AMSTERDAMSE WIJK VENSTERPOLDER

Reportage

6

TOGA OP DE TOCHT

Interview met Robine de Lange
en Ruth de Bock

16

ZAKEN DRAAIEN OF SAMENWERKEN

Portret officier van justitie

30

BELLEN MET DE RECHTER

De buurtzitting

12

STANDPUNT NVvR OVER DE TAAK VAN DE TOGA

20

WAT ZEGT DE WETENSCHAP?

Dialectiek van de distantie

22

BINNEN EN BUITEN

De buurtmoeder en de advocaat

24

INTERVIEW

Schuld en schaamte

26

COLUMN

Marc Fierstra, voorzitter NVvR

29

TAAL VAN DE TOGA

32

OVER DE NVvR

Commissies, activiteiten, prioriteiten en thema's van de NVvR

35

Colofon

Nummer 7, najaar 2022

Trema (Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht)

is een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR).

Redactie: Miek Smilde en Sandra Wewer

Eindredactie: Sandra Wewer

Teksten: Miek Smilde, Sandra Wewer.

Met dank aan: alle geïnterviewden

Foto's: NVvR / FIRM / Eyelike /

Chantal Ariëns /

Loes Spruijt-Van der Meer

Vormgeving: FIRM Creative Agency,

Driebergen

Druk: Grafisch Bedrijf Crezee,

Groot-Ammers

Wilt u contact opnemen met de redactie?

Stuur uw bericht naar s.wewer@rechtspraak.nl.

IN HET NIEUWS

In deze rubriek een terugblik op onderwerpen en ontwikkelingen waarmee de NVvR zich de afgelopen periode heeft beziggehouden. Meer informatie hierover is ook terug te vinden op www.nvvr.org.

NVvR Online en bijeenkomsten

Sinds de Corona-periode organiseert de NVvR vanuit haar eigen studio regelmatig online interessante vraaggesprekken met prominente tafelgasten over actuele onderwerpen. Leden kunnen deze online bijeenkomsten live volgen. Ook is het mogelijk het openbare deel van deze vraaggesprekken via de NVvR-website terug te kijken (www.nvvr.org/publicaties). De afgelopen periode waren onze tafelgasten: Henk Naves (voorzitter Raad voor de rechtspraak), Edwin Bleichrodt (procureur-generaal bij de Hoge Raad over het toezicht op het OM en de druk op de rechtspraak), Patricia Messer (president rechtbank Midden-Nederland en portefeuillehouder Tijdsige rechtspraak over tijdsige rechtspraak) en Ernst Hirsch Ballin (voormalig Minister van Justitie en staatsrechtgeleerde over zijn boek *Waakzaam burgerschap*). Daarnaast organiseerde de NVvR in samenwerking met auteur en FD-columniste Sophie van Gool een webinar over feiten en fabels over de loonkloof tussen mannen en vrouwen.

Inmiddels vinden ook weer fysieke bijeenkomsten plaats. In juni organiseerden de NOvA en de NVvR een professionele ontmoeting tussen advocaten en rechters over online vaardigheden in de rechtspraktijk. Daarnaast werkte de NVvR de afgelopen weken mee aan introductiebijeenkomsten van SSR voor rechters en officieren van justitie in opleiding.

Overwerk rechters, raadsheren en officieren

De NVvR vraagt structureel aandacht voor het overwerkprobleem onder rechters, raadsheren en officieren. Uit het dit voorjaar verschenen tijdbestedingsonderzoek (TBO) Rechtspraak 2021 bleek dat rechters en raadsheren nog steeds onverantwoord veel en vaak structureel overwerken. Zonder dit overwerk lijkt de kwalitatieve uitoefening van de functie van rechter of raadshere dikwijls zelfs niet meer mogelijk. In een brief aan de Raad voor de rechtspraak luidde de NVvR hierover de noodklok en drong aan op een actieplan om de situatie snel te verbeteren. Uit een eerder verschenen TBO, uitgevoerd binnen het OM, bleek dat hier een vergelijkbare situatie bestaat, die vraagt om een daadkrachtig beleid van het College van procureurs-generaal. Ook hierover voert de NVvR overleg met het OM.

NVvR Internationaal

Waar mogelijk zet de NVvR zich in voor de internationale rechtsstaat. In mei bezocht een aantal Poolse en Sloveense magistraten Nederland om – onder meer met de NVvR – te praten over de (inter)nationale rechtsstaat, over de werkomstandigheden van magistraten in Polen en Slovenië en hun positie binnen de EU, en over de rol en positie die de NVvR als onafhankelijke organisatie inneemt binnen de rechtspleging. In september was de NVvR in Tel Aviv aanwezig bij de jaarlijkse bijeenkomst van de International Association of Judges (IAJ), waaraan 71 landen deelnamen. Zij spraken onder andere over de vordering die de IAJ samen met enkele andere organisaties heeft ingediend bij het Europese Hof van Justitie tegen het besluit van de Europese Commissie om alsnog zogeheten coronagelden aan Polen uit te keren. Eind september nam de NVvR deel aan een bijeenkomst van de International Association of Prosecutors (IAP) in Georgië. Een ontmoeting met collega-vakverenigingen uit onder meer Portugal, Brazilië, Canada, India, Zuid-Afrika en India. Gespreksonderwerpen waren onder andere zorg en welzijn voor officieren, de invloed van de coronatijd op de werkzaamheden en cybercriminaliteit.

Wettelijke rechtspositie rechterlijke ambtenaren gewijzigd

De afgelopen jaren heeft de NVvR een intensieve en succesvolle politieke lobby gevoerd over het overeenstemmingsvereiste. Inmiddels is het wetsvoorstel van de Minister voor Rechtsbescherming hierover goedgekeurd door de Tweede en Eerste Kamer. Het wetsvoorstel regelt dat een aantal aanpassingen van de rechtspositie van rechterlijke ambtenaren in de Wrra (Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren) voortaan bij Algemene Maatregel van Bestuur kunnen worden gewijzigd. Hiermee worden de regels over overleg en overeenstemming over arbeidsvoorwaarden niet langer in de wet opgenomen en wordt aangesloten bij de systematiek van de voormalige Ambtenarenwet. Door de aanpassing van de Wrra en een daarmee samenhangende wijziging van het Besluit rechtspositie rechterlijke ambtenaren (Brra) wordt een verdere flexibilisering van de regeling van de rechtspositie van rechterlijke ambtenaren bereikt. Hiermee is de positie van de NVvR als vakbond gewaarborgd, terwijl het er enkele jaren geleden op leek dat de bescherming van de rechtspositie van rechters en officieren door het schrappen van dit vakbondsmiddel moeilijker zou worden.

Vice-voorzitter Ard Schoep in de media over capaciteitsprobleem OM

In een paginagroot artikel in *De Telegraaf* en in talkshow *Op1* vroeg Ard Schoep – vice-voorzitter van de NVvR en zelf officier van justitie – op 23 september aandacht voor het capaciteitsprobleem en de structurele onderbezetting bij het OM. Hij reageerde hiermee op de noodkreet van de politie over het grote tekort aan officieren van justitie, waardoor allerlei misdrijven niet kunnen worden opgepakt. De instroom van 250 toekomstige officieren lost de huidige werkdruk en onderbezetting niet op. Ook wordt de uitstroom hiermee niet gecompenseerd. De NVvR is over de situatie in gesprek met het College.

Nieuwe bestuursleden NVvR

In het voorjaar zijn Wouter van der Haak (senior rechter rechtbank Noord-Holland) en Frank Schoonen (senior rechter rechtbank Rotterdam) benoemd als bestuursleden van de NVvR. Beiden hebben ervaring binnen en met onze vereniging en hebben grote affiniteit met het werk dat de NVvR als beroepsvereniging en als vakbond verricht in het belang van de leden. Wouter van der Haak (54) heeft ruime bestuurlijke en werkervaring als jurist en rechter. Hij maakt al sinds 2007 deel uit van de ledenraad van de NVvR en is sinds 2014 woordvoerder van de sectie rechters. Wouter zet zich graag in voor het behoud en de versterking van de positie van de magistratuur, en voor de bevordering van de ambten van rechter en officier van justitie. Frank Schoonen (52) heeft als rechter ervaring binnen het strafrecht, civielrecht, jeugdrecht en bestuursrecht. Als lid van het cao-team is Frank betrokken geweest bij de totstandkoming van het laatste arbeidsvoorwaardenakkoord. Hij wil graag leden en jongere collega's actief betrekken bij de vereniging en maakt zich sterk om kennis en ervaring van de leden samen te brengen in het belang van de positionering van de NVvR.

Website NVvR vernieuwd

Sinds eind september is de website van de NVvR (www.nvvr.org) vernieuwd. De website accentueert de inhoudelijke kant van onze vereniging, met ruimte voor nieuws, actualiteiten, achtergrondinformatie en dossiers waarmee wij ons in het belang van de leden bezighouden. Natuurlijk is op de website ook alle informatie te vinden over de NVvR als beroepsvereniging én vakbond. Heeft u hierover een vraag of heeft u suggesties voor ons, laat het ons dan weten via het contactformulier op onze website.

‘De bevlogenheid is groot, maar de multiproblematiek van de wijk en haar bewoners complex.’

Beeld: NVvR en Aerophotostock

DICHTBIJ EN RECHTVAARDIG

De buurtrechtbank in de Amsterdamse wijk Venserpolder is sinds een jaar open. Uit de brochure: 'De buurtrechter vindt dat problemen er zijn om op te lossen.'

De Franse schrijver en Nobelprijswinnaar Albert Camus vond het leven zinloos en absurd. Juist daarom kunnen mensen er toch wat van proberen te maken, schreef hij. Wie die filosofie wil doorgronden, kan natuurlijk zijn boeken lezen, zoals *De vreemdeling*, *De pest* of *De mythe van Sisyphus*. Hij kan ook de buurtrechter in de Amsterdamse wijk Venserpolder bezoeken. Verscholen in een bloeiende binnentuin op de Albert Camuslaan 38, omgeven door woonflats en schotelantennes, probeert de Amsterdamse rechtbank hier sinds november 2021 recht te doen aan de realiteit. Of het werk van de buurtrechter uiteindelijk bijdraagt tot een veiliger wijk met minder conflicten, is vooralsnog de vraag. De bevolgenheid is groot, maar de multiproblematiek van de wijk en haar bewoners complex. En dan moet de winter nog komen, met hoge (energie)prijzen, waardoor schulden en stress zullen oplopen. Uit bestaand wetenschappelijk onderzoek blijkt dat het moeilijk is de maatschappelijke opbrengst van buurtrechtspraak te meten. Maar zoals een van de buurtrechters het zelf uitdrukt: 'We moeten althans de poging doen om een betekenisvolle bijdrage te leveren.'

Maatschappelijke opdracht

De buurtrechter behandelt kleine rechtszaken van bewoners uit de wijk Venserpolder. Daarnaast wordt zij ook ingeschakeld bij gesprekken om rechtszaken te voorkomen, bijvoorbeeld door vroegtijdig problemen met ernstig schoolverzuim aan te pakken. Dichtbij en

rechtvaardig, zoals op de informatiefolder staat. Momenteel zijn er vijf Amsterdamse rechters en griffiers die in Venserpolder werken, naast hun reguliere werk op de rechtbank aan de Parnassusweg. Elke week wordt er op maandagmiddag een zitting georganiseerd, de ene week politierechterzittingen, de andere week schuldenproblematiek. Tussendoor kunnen mensen een beroep op de buurtrechter doen voor een "oplossingsgericht gesprek", bijvoorbeeld als er een conflict dreigt tussen gezinsleden of iemand problemen ervaart in een hulpverleningstraject. Dat laatste loopt nog niet storm. In een jaar tijd kwam er slechts één aanmelding. Maria Leijten, een van de initiatiefnemers van de nieuwe aanpak, wijt dit vooral aan de terughoudendheid van hulpverleners.

'In heel Zuid-Oost is er veel hulpverlening en mensen helpen elkaar ook, omdat ze het gevoel hebben het allemaal zelf te moeten doen. In plaats van naar de buurtrechter te stappen, willen hulpverleners liever naar zogeheten doorbraak- en escalatietafels om vastgelopen trajecten los te trekken. Ze denken toch: wat weet een rechter nou van ons werk, kunnen we dat niet beter zelf doen?'

Daarmee legt Leijten de vinger op de zere plek. Criticasters van buurtrechtspraak, zowel binnen als buiten de organisatie, vinden dat rechters vooral geschillen moeten beslechten langs de meetlat van het recht en

REPORTAGE

*De buurtrechter
behandelt kleine
rechtszaken van bewoners
uit de wijk Venserpolder*

REPORTAGE

zich niet als maatschappelijk werker moeten gedragen. Daarmee ontkennen zij volgens Leijten de opdracht die de rechtspraak zichzelf heeft gesteld: "Rechtspraak maakt samenleven mogelijk". 'Dat motto heeft de rechtspraak zelf geïntroduceerd. We hebben als rechters dus niet alleen een juridische, maar ook een maatschappelijke opdracht. Ik wil een betekenisvolle bijdrage leveren aan deze buurt. Dat bereiken we niet door alleen maar te sturen op meer efficiency en snelheid van doorlooptijden. Het gaat om vertragen en verdiepen. Om contact maken. Eerst vragen wat er aan de hand is, dan pas oordelen. Eerst begrijpen en dan pas begrepen worden. Dichtbij mensen staan is een essentieel onderdeel van het tegengaan van ondermijning.'

Die laatste opmerking is niet zonder betekenis. Ondermijning is een van de grootste justitiële problemen van dit tijdsgewricht en kwetsbare wijken zijn een makkelijke prooi. Wie kampt met schulden, vatbaar is voor verslaving of weinig kan vertrouwen op een sociaal netwerk, komt makkelijker in de verleiding om hand- en spandiensten te verlenen aan criminelen. Wat begint met het afleveren van een pakketje kan eindigen met drugs- en wapensmokkel.

'De ondermijning is zo gigantisch dat er eigenlijk geen oplossingen meer zijn,' zegt Leijten. 'Juist daarom is het belangrijk hier te zitten.'

Preventie met gezag

Leijtens missie klinkt paradoxaal. De buurtrechter behandelt immers geen megazaken, maar alleen kleine strafbare feiten, leerplichtzaken en schulden. Toch zit juist in die zaken de meerwaarde, meent Leijten. Preventie met gezag, noemt ze dat.

'Wij hebben bij de voorbereiding van de buurtrechter veel tijd gestoken in co-creatie,' legt ze uit. 'Dat betekent dat we niet over, maar met de bewoners praten. Waaraan hebben jullie behoefte? Toen ik voor het eerst die vraag stelde, kreeg ik te horen: jullie zijn te laat. Wij moeten het zelf doen, want jullie – en daarmee bedoelen de bewoners de overheid – hebben ons in de steek gelaten. Het schoolhoofd had geen vertrouwen meer in de hulpverlening, want nog steeds vielen te veel kinderen voortijdig uit. De hulpverlening had geen vertrouwen in de politie, want die kwam door capaciteitsgebrek niet meer opdagen bij calamiteiten. Mensen voelden zich aan hun lot overgelaten. Ze vonden geen aansluiting, ze wilden zich ook niet ergens bij aansluiten, maar er moest wel iets gebeuren. In die paradoxale omgeving proberen wij het recht in te zetten, daar recht te doen waar mensen het nodig hebben.'

Als voorbeeld noemt ze de leerplichtgesprekken. Die zijn vooral bedoeld om rechtszittingen te voorkomen. Normaliter maakt een leerplichtambtenaar procesverbaal op als een kind zonder geldige reden niet meer naar school gaat. Dat is een strafbaar feit. Het Openbaar Ministerie brengt de zaken vervolgens voor de rechter. In Venserpolder zijn de zaken uit het strafrecht getild. De leerplichtambtenaar brengt via het mediationbureau een zaak aan voor een preventief gesprek, het kind – zo mogelijk met moeder en vader – komt bij de buurtrechter waar ook de leerplichtambtenaar aanschuift en soms iemand van school of van het OKT, het ouder-kind team. De rechter probeert vervolgens – 'met veel geduld' – te ontdekken wat er achter het spijbelgedrag schuilgaat. Leijten herinnert zich bijvoorbeeld de jongen die al allerlei coaches had gehad, maar al tijden niet meer naar school ging, nergens meer zin in had en veel sliep. De zaak stond al geagendeerd voor een reguliere zitting, maar in overleg met de officier van justitie werd de zaak geschorst en naar Venserpolder verplaatst.

'De jongen maakte een depressieve indruk en de OKT-er wilde graag een goede diagnose laten stellen, maar

de jongen zelf wilde dat niet. We hebben er wel een uur over gepraat, toen kantelde het. “Als u het een goed idee vindt, ga ik het doen”, zei de jongen uiteindelijk. Dat kwam, omdat hij de uitleg van een rechter accepteerde.’

De rechter is gezaghebbend zelfs zonder doorzettingsmacht, zoals dat heet in het jargon. Ze heeft de unieke taak een beslissing te nemen en kan die zo nodig met de sterke arm afdwingen. Daardoor kan de rechter soms lostrekken wat muurvast zit. Niet dat elke zitting meteen succesvol is. Soms vraagt de buurtrechter mensen wel twee of drie keer om terug te komen, ook in straf- en incassozaken. ‘Wij zijn ook de bewaker van gemaakte afspraken, dus we blijven betrokken zo lang als nodig is.’ Het verwijt dat zo’n manier van werken wel erg arbeids- en kapitaalintensief is in een tijd van capaciteitstekorten en werkdruk, legt Leijten naast zich neer. ‘Als wij op deze manier vijftien leerplichtzaken minder op de rol krijgen, besparen we geld. Door vroeg in te grijpen kunnen we de caseload verminderen en als dat kind goed wordt gediagnosticeerd, kan hij betere hulp krijgen en gaat hij weer naar school. We moeten het proberen. Vragen wat nodig is, ook bijvoorbeeld op het gebied van het bestuursrecht. Denk aan de bijzondere

bijstand, de participatiewet, de wet maatschappelijke ondersteuning. We zoeken voortdurend doorontwikkelmogelijkheden om zo goed mogelijk aan te sluiten bij wat mensen hier nodig hebben. Het gaat niet alleen om restorative justice, maar ook om restoring justice itself. Het is urgent. Wij hebben hier een taak.’

Cijfers

Tussen 1 januari en 1 oktober van dit jaar zijn 26 verdachten bij de buurtrechter berecht. Er is, in vergelijking met reguliere politierechterzittingen, relatief vaak aangehouden. Daarnaast behandelde de buurtrechter in 2022 tot nu toe ongeveer negentig incassozaken en kwamen er dertien leerlingen voor leerplichtgesprekken (waarvan een niet is verschenen).

Bellen met de rechter

Elke maandag houdt de Amsterdamse buurtrechter zitting in Venserpolder. De ene week staan er politierechterzaken op de rol, de andere week incassozaken van een zorgverzekeraar, waarbij een schuldhulpverlener aan tafel zit.

Samen hebben ze dertien kinderen, meneer Gregory en mevrouw Rosita (niet hun echte namen). Hij heeft er negen uit verschillende relaties, zij vier. Tot hun grote vreugde raakten ze ook samen zwanger. Maar het kindje overleed voortijdig en hij kon zijn verdriet niet kwijt. In een vlaag van onvermogen sloeg hij de gemeenschappelijke woning kort en klein. De schade bedroeg zeventuizend euro. Mevrouw deed aangifte van vernieling, meneer vertrok naar Suriname.

Sinds een week zijn ze weer bij elkaar. Daarom mag mevrouw naast haar vriend aan de ovale tafel zitten die in de eenvoudige rechtszaal staat. De rechter en de griffier zitten recht tegenover hen, de officier van justitie zit links, de advocaat van meneer zit rechts. Iedereen zit op gelijke hoogte, alsof ze samen gemoedelijk aan een ruimte eettafel zitten. Het enige verschil zit in de toga. 'U zag het even niet meer zitten hè,' vertaalt de rechter de gebeurtenis van nu ruim een jaar geleden. 'En hoe moet dat nu verder, met uw beiden en met uw zaak?' 'Zorgen dat het niet weer gebeurt,' antwoordt meneer. 'Dat mag ik hopen,' reageert de rechter.

'Ik was er klaar mee en ben naar Suriname gegaan om het een plek te geven. Ik heb eraan gewerkt. Een paar culturele dingetjes.'

'Vertel het maar,' zegt mevrouw tegen haar vriend. En dan, tegen de rechter: 'We staan ook op het punt in therapie te gaan.'

Meneer blijkt de schade inmiddels helemaal te hebben vergoed. 'Zonde toch?' zegt de rechter. 'Dat is het allemaal niet waard.' Ze refereert aan het strafblad van meneer. Het is niet de eerste keer dat sprake is van huiselijk geweld, maar de laatste zaak dateert van bijna tien jaar geleden.

'Als u nu weer boos wordt, wat doet u dan?' vraagt de officier van justitie.

'Dan ga ik een rondje lopen.'

'Denkt u nu achteraf niet: wat stom?' vraagt de rechter nog een keer.

De man knikt. Zijn vriendin houdt zijn hand vast.

'Wat hebt u nodig?' vraagt de rechter.

'Hij heeft iemand nodig om mee te praten,' antwoordt de vrouw. 'Hij heeft wel de praktijkondersteuner van

de huisarts gebeld, maar daar werken allemaal van die jonge mensen die het niet begrijpen. Het gaat me niet om die spullen, die hebben we alweer gekocht. Het gaat om zijn agressie en de relatietherapie. Die zijn het belangrijkste.'

'Denkt u dat meneer straf verdient?' vraagt de rechter aan de officier.

'Nee,' antwoordt die. 'Wat meneer heeft gedaan, is niet goed, maar ik denk dat hij meer heeft aan iemand met wie hij kan praten dan aan straf. Ik vraag daarom een schuldigverklaring zonder straf.' Afsproken wordt verder dat meneer en mevrouw in relatietherapie gaan en dat meneer zelf ook een psycholoog zoekt om te leren zijn verdriet niet meer achter woede te verbergen. De advocaat kan daarmee leven. Hij kent meneer en zijn vriendin al lang en vertrouwt erop dat de gemaakte afspraken via het buurtteam worden nagekomen. 'Misschien had deze zaak helemaal niet meer op zitting hoeven komen, maar dan hadden we niet geweten hoe het nu gaat. De buurtrechter is ook bedoeld om strafzaken te voorkomen. U doet hier nu ook een soort belofte om de problemen aan te pakken. Dus de eis is passend.'

De rechter volgt de eis van de officier. 'Ik hoop u echt niet meer te zien,' zegt ze tegen meneer, die duidelijk opgelucht is. 'Maar als het nou toch nog een keertje moeilijk wordt, kunt u altijd bellen. Ook met de rechter.'

'Als u nu weer boos wordt, wat doet u dan?' vraagt de officier van justitie.

Een week later bij de buurtrechter

Mensen die een achterstand hebben bij de betaling van hun zorgverzekering, kunnen op de zitting van de buurtrechter in gesprek gaan om te proberen een schikking te treffen. Als dat lukt, worden de afspraken neergelegd in een vaststellingsovereenkomst die de kracht van een vonnis heeft. Een medewerker van Achmea is er speciaal voor vrijgesteld, ze behandelt ook zaken bij de wijkrechtbank in Eindhoven en begint binnenkort in Rotterdam. Daarnaast is er een medewerker van de gemeentelijke schuldhulpverlening aanwezig. Doel van de interventies is om een "duurzaam gezond betaalgedrag" bij cliënten teweeg te brengen en zaken terug te brengen tot de menselijke maat. Rechter en griffier zitten bij deze zaken niet in toga.

Het gaat vaak niet om grote bedragen tijdens deze zittingen. 607,25 euro. 572,26 euro. Maar voor de burgers die ermee kampen, zijn het enorme bedragen waardoor ze niet verder kunnen met hun leven. Vaak zijn het niet de enige schulden die ze hebben. Of de enige problemen.

George Tahiki bijvoorbeeld (niet zijn echte naam). Drie jaar geleden trouwde hij, voor de bruiloft leende hij 17.000 euro. Inmiddels is hij bijna gescheiden en woont hij weer bij zijn moeder. Hij moet nog 2.400 euro aan zijn advocaat betalen, plus 400 euro griffierecht in verband met de scheidingsprocedure. Zijn zoontje van een jaar ziet hij één keer per week onder begeleiding in een omgangshuis.

'2.400 euro voor tien uurtjes werk en de advocaat is nog niet eens begonnen,' foert Tahiki. 'Voor een telefoontje van 12 minuten ben ik al 240 euro kwijt.'

Tahiki heeft een achterstand van 673,51 euro bij de zorgverzekeraar. Hij zegt dat hij nog 6.000 euro van zijn schoonfamilie tegoed heeft, maar de kans dat hij die terugkrijgt is nihil. Hij verdient zo'n 2.300 euro per maand als beveiliging en werkt vaak 's nachts. Hij heeft gevraagd of hij vaker overdag mag werken, want hij slaapt slecht.

'Werk is wel heel belangrijk om vast te houden hoor,' zegt de rechter. 'En ik begrijp dat uw moeder nu bijhoudt hoeveel u per maand afbetaalt?'

Meneer Tahiki haalt zijn schouders op. 'Sommige brieven begrijp ik niet. Hoe kom ik erachter wat mijn schulden precies zijn?'

'Meneer heeft al een traject gehad bij de kredietbank,' weet de schuldhulpverlener. 'We kunnen die gegevens opvragen bij de BKR.'

'Ik denk wel dat meneer daar wat begeleiding bij nodig heeft,' merkt de rechter op. Dan vraagt ze: 'Heeft u ruzie gehad met uw ex-vrouw?'

'Nee. Nou. Opeens. Zij heeft de politie gebeld. Ik weet niet. Het was geen mishandeling, anders zou ik liegen.'

De rechter haalt de maatschappelijk werkster erbij. 'Hoe zouden we nu verder kunnen gaan?' vraagt ze. 'Is een familieconferentie misschien een idee?'

Via de rechtbank zou een bemiddelingsbureau ingeschakeld kunnen worden. Ook zou Tahiki een coach kunnen krijgen. 'En die advocaat moet ook eens worden gebeld,' vindt de rechter. 'Het moet allemaal niet te lang duren.'

Tegen George Tahiki zegt ze dat ze de zaak nog een keer gaat aanhouden. Er wordt ondertussen een budgetoverzicht gemaakt en via het wijkteam wordt een coach gezocht. Als er contact met de advocaat is gelegd, wordt misschien duidelijk hoe lang de scheiding nog op zich laat wachten. 'Het zou fijn zijn als u met de familie zou kunnen praten om de problemen op te lossen,' zegt de rechter. En tegen de zorgverzekeraar: 'Ik hoop dat u nog even geduld houdt.'

Ervaringen met de buurtrechtspraak

Brechje van Houtert

projectleider actiecentrum veiligheid en zorg

‘De rechter heeft toch een zekere allure.’

‘Venserpolder is onderdeel van Amsterdam Zuid-oost waarvoor het masterplan Zuidoost geldt. Dit plan is ontworpen samen met de inwoners zelf en heeft tot doel om de komende twintig jaar te werken aan een veilige, dynamische, sterke en zelfbewuste wijk. Heel veel partijen doen hieraan mee: de gemeente, woningbouwcorporaties, scholen, hulpverleningsinstanties, de politie en ook het Openbaar Ministerie en de rechtspraak. De buurtrechter past in de aanpak om samen met bewoners problemen aan te pakken en zo het vertrouwen in de overheid te herstellen. Mensen hebben genoeg van al die kortdurende projecten. Daarom is het van belang de buurtrechter steeds verder door te ontwikkelen, door aanwezig te zijn en te blijven in de wijk zelf, zichtbaar en benaderbaar.’

‘De buurtrechter is een onderdeel van allerlei andere activiteiten die hier plaatsvinden. Ze steunt initiatieven die bedoeld zijn om verbinding te leggen. Ze is bijvoorbeeld uitgenodigd bij een bijeenkomst over opvoeden en heeft een jongerenproject gesteund over public speaking en oordeelsvorming. De rechter toont interesse en denkt mee, maar laat de uitvoering aan mensen zelf over. Daarvan gaat gezag en betrokkenheid uit. De rechter heeft toch een zekere allure en uitstraling, ze is onafhankelijk en wat zij met mensen bespreekt, blijft vertrouwelijk. Onlangs nog kwamen twee leerlingen van de school hiernaast binnenlopen om even met de buurtrechter te praten. Geen idee waar dat over ging. Maar wel een teken dat bewoners de weg leren vinden.’

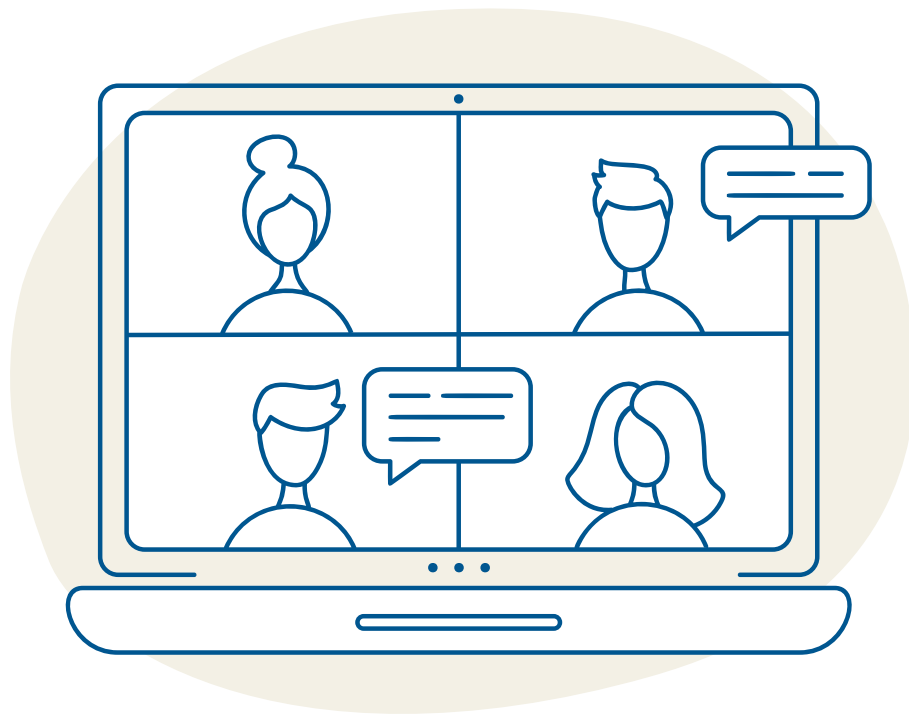
De officier van justitie

‘De systeemwerkelijkheid botst met de realiteit.’

‘De buurtrechter past bij het streven om lichte strafzaken zo snel en effectief mogelijk af te doen. Jammer alleen dat er relatief weinig zaken zijn die zich voor behandeling bij de buurtrechter lenen. Het criterium om zaken hier aan te brengen, is de binding met de buurt. Het moet om verdachten of slachtoffers gaan die in Venserpolder wonen of om een feit dat hier heeft plaatsgevonden. Dat zijn er niet zoveel.’

‘De manier waarop zaken bij de buurtrechter worden behandeld, verschilt wel van reguliere politierechterzittingen. De toon is anders, wat minder streng, we voeren meer een gesprek met de justitiebele. Het is wel goed dat we in toga zitten, vind ik. De rechter blijft rechter, de officier blijft aanklager, die rollen moeten wel duidelijk zijn.’

‘Of deze vorm van buurtrechtspraak echt helpt om mensen uit de problemen te helpen, weet ik niet. Wat dat betreft, botst ook hier de systeemwerkelijkheid van het recht op de realiteit van de wereld daarbuiten. Het drugsprobleem in de stad Amsterdam is gigantisch. We zien hier jonge jongens verschijnen die zijn aangehouden met pillen en poeders van wie je aan je water voelt dat ze gaan afglijden. Toch kunnen we dan maar beperkt ingrijpen. De richtlijn zegt drie maanden, vaker wordt het 100 uur taakstraf voor een first offender. Ik waarschuw die gasten wel: kijk uit. Het is een wereld waar je niet zomaar uitkomt en die grote schade kan toebrengen aan jou en jouw familie. Maar als ze dan zwigend en schouderophalend weglopen, weet je eigenlijk al dat het te laat is.’

De justitiabele

De parketpolitie

‘Laagdrempelig, toegankelijk. Dat is op de rechtbank toch heel anders.’

‘Ik vind het wel een goed initiatief, de buurtrechter. Laagdrempelig, toegankelijk, dat is op de rechtbank toch heel anders. Daar is het veel drukker. Iedereen die hier binnenkomt, moet ook door een veiligheidspoortje, maar dat levert nooit problemen op. We willen bewust ook niet al te streng doen, het gaat erom dat mensen hier makkelijk kunnen binnenkomen. We dragen wel de gebruikelijke veiligheidsmiddelen, maar we willen niet teveel indruk maken. Ik heb in twaalf maanden slechts een keer bijstand hoeven verlenen in de rechtszaal toen twee ex-echtgenoten ruzie maakten over een kind. Ik hoorde vanaf de gang een stemverheffing, de muren zijn hier nogal dun. Toen zijn we meteen naar binnengegaan.’

‘Op de rechtbank voelt het meer alsof je een crimineel bent.’

‘Het was heel makkelijk om bij de buurtrechter te komen en het scheidt parkeergeld. Het voelt heel anders dan op de rechtbank, wat huiselijker. Niet dat ik een vaste bezoeker van de Parnassusweg ben, hoor. Maar het is hier wel relaxter. En je kunt makkelijker praten. Op de rechtbank voelt het meer alsof je een crimineel bent.’

‘Ik ben heel blij dat ik ben gekomen. Ik had een strafbeschikking thuis gekregen, omdat ik bijna twee jaar geleden betrapt ben met 1,65 gram coke op zak. Ik heb die boete nooit gezien, anders had ik hem meteen betaald. Ik gebruik nu helemaal niet meer, maar destijds zat ik even in een fase. Ik had net mijn vader verloren, had foute vrienden. Op dit moment heb ik niet veel te klagen. Ik heb mezelf helemaal gevonden, ik heb een eigen zaak, ik ga verhuizen naar een andere stad. Om die fouten vrienden, maar deels ook omdat Amsterdam best wel duur is.’

‘De buurtrechter vroeg of ik liever wilde werken dan die 450 euro te betalen. Zeker weten. Dat geld kan ik goed gebruiken voor mijn nieuwe huis. De officier van justitie vond het goed, ik mag 18 uur werken en dan ben ik er vanaf. Mijn laatste taakstraf was al heel lang geleden, dit is de laatste keer. Ik ben helemaal rustig geworden.’

Beeld: Chantal Ariëns

Toga op de tocht

Beslecht de rechter alleen een juridisch geschil of lost hij ook problemen op? Die tegenstelling staat vaak centraal als het over de taak van de rechter gaat. Volgens Robine de Lange-Tegelaar hoort wijkrechtspraak thuis bij het rechterlijk domein. Ruth de Bock bakent dat domein liever strikter af.

‘De Nederlandse civiele rechter is een geschilbeslechter. Zij beslist op grond van de juridische regels die er zijn en handhaaft daarmee het objectieve recht.’ Advocaat-generaal bij de Hoge Raad, Ruth de Bock, kan het niet simpeler formuleren. Of het nu gaat over het arbeidsrecht, het consumentenrecht of een onrechtmatige daad, het gaat erom dat mensen hun recht moeten kunnen realiseren. Als voorbeeld noemt ze de chaos die deze zomer op luchthaven Schiphol ontstond. ‘Mensen hebben eindeloos staan wachten en zijn ofwel spullen kwijtgeraakt of hebben hun vlucht gemist. Daardoor zijn ze ook financieel vaak behoorlijk het schip ingegaan, omdat ze bijvoorbeeld al auto’s of accommodaties hadden gehuurd. Op grond van de rechtsregels die er zijn, staat onmiskenbaar vast dat zij recht hebben op terugbetaling van dat geld. Toch is dat tot op de dag van vandaag nog in lang niet alle gevallen gebeurd. Dat is onrecht, een soort recht van de sterkste. In zo’n geval moet er een rechter beschikbaar zijn. Niet om maatschappelijke effectief te zijn, niet om te zoeken naar achterliggende belangen, niet om de problemen van de luchthaven op te lossen, maar om ervoor te zorgen dat de gedupeerde mensen hun geld krijgen. Ik zeg niet dat honderdduizend mensen in hun eentje een procedure moeten beginnen, maar namens hen zou bijvoorbeeld de Consumentenbond een kort-geding kunnen aanspannen en de rechter kunnen vragen om Schiphol en/of die individuele luchtvaartmaatschappijen te dwingen ervoor te zorgen dat er binnen drie weken een fatsoenlijke terugbetalingsregeling ligt.’

Niet dat te lang wachten in een rij op Schiphol het allergrootste onrecht is, beaamt De Bock. ‘Maar als zaken als deze niet worden opgepakt, ondermijnt dat het vertrouwen van de burger in het recht. Als mensen lezen hoeveel winst de KLM het eerste half jaar heeft geboekt, voelen ze zich genaaid. Denk ook aan de aardbevingsschade in Groningen. Ook daar zijn nog steeds veel mensen die wachten op rechtsherstel. Dat werkt ondermijnend voor de rechtsstaat.’ Daarmee komt volgens De Bock ook de toga op de tocht te staan; toegang tot recht is er blijkbaar niet voor iedereen. ‘Dus in plaats van maatschappelijk effectieve rechtspraak denk ik: ga eerst maar eens zorgen dat mensen gewoon hun recht krijgen.’

Betalingsmoeras

De Bock is zeker geen tegenstander van laagdrempelige rechtspraak. Een instantie waar mensen goedkoop en snel hun recht kunnen halen, juicht ze toe. Het is volgens haar ook een goede zaak als een onwillige partij kan worden gedwongen mee te werken aan het beslechten van het geschil op een laagdrempelige manier, zodat de weg van art. 96 Rv niet meer nodig is. Zij vindt dat er een stap verder moet worden gedacht. ‘Eigenlijk vind ik dat de rechtspraak proactiever moet worden,’ zegt De Bock. ‘Zet maar op de website waar mensen heen kunnen om hun recht te halen. Plaats daar ook standaard-dagvaardingen of verzoekschriften in veelvoorkomende zaken, die mensen alleen maar hoeven in te vullen.’

‘In de winter zal naar alle waarschijnlijkheid een heel ellendig betalingsmoeras ontstaan vanwege de hoge energieprijzen.’

*Advocaat-generaal bij de Hoge Raad,
Ruth de Bock*

Als het om het oplossen van problemen in de wijk gaat, is De Bock huiveriger. Ze is bang dat de rechtspraak verwachtingen wekt die zij niet kan waarmaken. ‘In de winter zal naar alle waarschijnlijkheid een heel ellendig betalingsmoeras ontstaan vanwege de hoge energieprijzen,’ legt ze uit. ‘Dat heeft allemaal nare gevolgen. Mensen komen met hun huur in de knoop, wat stress oplevert, wat voor relatieproblemen zorgt, van alles. Ik

vind dat je mensen op het verkeerde been zet om dan te spreken over maatschappelijk effectieve rechtspraak. Dit zijn geen problemen die de rechter kan oplossen. De rechtspraak heeft nul komma nul te zeggen over de hoeveelheid geld die mensen tot hun beschikking hebben. Dus het enige wat de wijkrechter in zo’n geval kan doen, is iemand doorverwijzen naar de schuldhulpverlening. Dat is positief, hoewel schuldhulpverlening op zich ook geen oplossing biedt. Want achter dit probleem zit gewoon het structurele probleem dat de lonen en de uitkeringen geen gelijke tred houden met de omhoogschietende prijzen.’

De rechter als hulpverlener zorgt voor verwarring en schept valse verwachtingen, oordeelt De Bock. ‘Want daarmee miskent men wat de rechter doet, namelijk beslissen en oordelen tegen de achtergrond van het recht. Stel dat iemand een auto heeft gekocht en die in termijnen afbetaalt. Hij raakt in de financiële problemen en kan de betalingen niet meer voldoen. De garage spant

INTERVIEW

een procedure aan. De rechter als probleemoplosser kan dan zeggen: u hoeft niet alles te betalen, want ik zie dat u geen geld heeft. Of betaal maar de helft in termijnen. Mooi als dat kan hoor, maar aan de andere kant zit een bedrijf dat zijn geld niet krijgt. En wat doe je dan met het probleem? Een betalingsregeling lost het eigenlijke probleem niet op. Ik wil niet formalistisch overkomen, want dat ben ik helemaal niet, maar de rechter moet niet haar eigen legitimiteit op het spel zetten door zich te presenteren als probleemoplosser.'

Eerst de mens

Volgens de president van de rechtbank Den Haag, Robine de Lange-Tegelaar, beperkt de taak van de toga zich niet tot het effectueren van het materiële recht. 'De rechter heeft zoveel meer taken dan alleen beslechten en berechten. De civiele rechter is bijvoorbeeld heel goed in staat te beoordelen wanneer een oplossing via een schikking mogelijk is en wanneer zij een geschil met een vonnis moet beslechten. En als het lukt via een schikking gaat het toch vaak om het oplossen van een probleem dat verder gaat dan alleen maar dat ene juridische knelpunt.'

De tegenstelling "probleemoplosser" versus "geschilbeslechter" is volgens De Lange een schijntegenstelling die geen recht doet aan de werkelijkheid. 'De rechter kent veel verschillende hoedanigheden en rollen. Zij is niet alleen beslechter en berechter, maar ook beschermer, onderzoeker, toetsers, vaststeller en vastlegger. Al deze verschillende taken zijn wettelijk belegd bij de rechter.' In dat licht zijn ontwikkelingen op het gebied van buurt- en wijkrechtspraak volgens de rechtbankpresident alleen maar toe te juichen.

'De wet is ingedeeld naar rechtsgebied, civiel, familie, straf, bestuursrecht. Niet de persoon staat in de wet centraal, maar de procedure. Bij innovatieve projecten op het gebied van maatschappelijk effectieve rechtspraak, zoals de wijkrechtspraak, de schuldenrechter en de Rotterdamse regelrechter of de Haagse wijkrechter, kijken we eerst naar de mens. De rechter heeft ook de taak te beoordelen wat het effect is van bepaalde beslissingen. Als het om multiproblematiek gaat, is het goed dat er breed wordt gekeken welke interventies nodig zijn om iemand verder te helpen. De rechter ziet met deze aanpak meer van het grote geheel en de rechtszoekende voelt zich meer gezien en gehoord.'

Vroegtijdig, effectief, goedkoop

De Rotterdamse regelrechter is, net als de Overijsselse overlegrechter en de Haagse wijkrechter - niet te verwarren met de wijkrechtspraak waar de ingang veelal strafrechtelijk is - gebaseerd op artikel 96 van het Wetboek van Rechtsvordering (Rv). Dat artikel bestaat

al heel lang. Partijen kunnen op grond van dit artikel samen aan de kantonrechter vragen om naar hun geschil te kijken. Doel is om zaken niet verder te laten escaleren door vroegtijdig, goedkoop en effectief te zoeken naar een oplossing. Als partijen er niet uitkomen, hakt de rechter de knoop door. Op dit moment is in het kader van de experimenteerwet een AMvB in voorbereiding die het mogelijk maakt ook naar deze rechter te stappen als de wederpartij niet meewerkt. De Lange verwacht dat daardoor nog meer zaken sneller kunnen worden aangepakt. Op termijn ziet ze kansen om deze laagdrempelige rechtspraak, evenals de schuldenrechter en andere vormen van laagdrempelige oplossingsgerichte aanpak, samen te voegen met de wijkrechtspraak.

'De rechter heeft ook de taak te beoordelen wat het effect is van bepaalde beslissingen.'

*President van de rechtbank Den Haag,
Robine de Lange-Tegelaar*

'De rechter gaat niet zelf op zoek naar zaken, we zeggen niet: hebt u een probleem, dan lossen wij dat op,' pareert de rechtbankpresident de kritiek dat de toch al overbelaste rechtspraak zich met te veel zaken tegelijk bezighoudt. Het gaat om een eenvoudige toegang en een simpele procedure waardoor escalatie kan worden voorkomen. 'En als sprake is van multiproblematiek moeten we om effectief te zijn breder kijken dan alleen de strafzaak. Bovendien kun je ervanuit gaan dat er vroeg of laat een rechtszaak komt als problemen escaleren: iemand wordt zijn huis uitgezet, de boel wordt ontruimd, er zijn schulden, er is huiselijk geweld. Als dat soort problemen vroegtijdig worden gesignaleerd en aan de rechter worden voorgelegd, kan dat veel ellende helpen voorkomen. Wij zijn de enige macht die de bevoegdheid heeft te beslissen over iemands portemonnee, zijn bedrijf, zelfs zijn familie. Die wettelijke taak om te beslissen is onze meerwaarde. De rechter kan de knoop doorhakken en juist daarom kan ze van betekenis zijn om te voorkomen dat het nog verder misgaat.'

Ard Schoep | Vice-voorzitter NVvR en officier van justitie Arrondissementsparket Den Haag

.....

De rollen en de toga van de officier van justitie

De rechter trekt steeds vaker de toga uit en trekt wijken en buurten in. Op een OM-hoorgesprek draagt de officier van justitie geen toga. Zou het eigenlijk uitmaken of de toga wordt gedragen of niet? Welke rol speelt de toga in het vak van de officier van justitie? Een bespiegeling over de rollen van de officier van justitie.

Ons wordt geleerd dat het belangrijk is inzicht te hebben in wie en wat je, als mens, meeneemt in de zittingszaal. Toch vervult de magistraat uiteindelijk een rol. De toga dient onszelf en anderen in te scherpen dat men niet te maken heeft met concrete individuen, met mensen van vlees en bloed, maar met personen die rollen spelen. De toga 'ont-persoonlijkt', in de woorden van Ton Hol (2013). Hol toont

ook dat de toga wordt gedragen als bescherming tegen beïnvloeding door 'kwade zaken van buiten' en 'het vuil van het dagelijks leven'. Een witte bef, als afdichting, moet die bescherming nog eens onderstrepen. Op die manier draagt de toga bij aan het beeld van neutraliteit, aldus Tineke Cleiren (2012).

Effect kledingvoorschriften op diversiteit

Het dragen van de toga is, vanwege bovengenoemde functie, geprotocolleerd. Rechters, officieren van justitie en advocaten dragen een toga volgens de regels die zijn neergelegd in het Kostuum- en tituluurbesluit rechterlijke organisatie. Met enige regelmaat worden de regels voor het ambtskostuum (indirect) ter discussie gesteld. Veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking en discussies

over diversiteit en inclusiviteit binnen rechtspraak en openbaar ministerie kunnen voor die discussie een katalysator zijn. De dringende noodzaak rechters en officieren van justitie te werven, vormt daarop een aanvullend gezichtspunt. In 2021 verscheen een rapport over het werkgeversimago van het OM onder eigen medewerkers en WO-rechtenstudenten en juristen met niet-westerse achtergrond. Daaruit blijkt dat het niet mogen dragen van een hoofddoek in de rechtbank door officieren van justitie veel impact heeft op mensen met een biculturele achtergrond. De conclusie van de onderzoekers luidt dat het voor ambitieuze jonge vrouwen die een hoofddoek dragen onaantrekkelijk is om bij het Openbaar Ministerie te solliciteren voor de functie van officier van justitie. Het is niet eenvoudig vast te stellen

wat de omvang is van dit effect. Toch verdient het onderzoek en aandacht. Het is bekend dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens beperkingen accepteert op het recht om een hoofddoek te dragen. Het is daarbij niet onredelijk uit het Kostuum- en tituluurbesluit op te maken dat geen andere hoofdbedekking wordt toegestaan dan een baret. Dat maakt het dilemma niet minder indringend.

Mijns inziens dient er voortdurend onderhoud te worden gepleegd aan dergelijke regels. Zeker als de regel tot gevolg heeft dat bepaalde groepen mensen worden uitgesloten van de functie van rechter of officier van justitie vanwege een geloofsovertuiging (of kledingvoorschriften die daaruit voortkomen), dan mag worden verwacht dat dit effect expliciet wordt meegewogen bij de belangenafweging die besloten ligt in het Kostuum- en tituluurbesluit. Een breed gevoerd gesprek hierover ligt wat mij betreft voor de hand.

Drie rollen van de officier van justitie

Terug naar de taak en de rol van de toga en in dit geval die van de officier. In colleges voor criminologiestudenten over dit onderwerp grijp ik graag terug op een drietal rollen die in de sociaal-wetenschappelijke literatuur worden onderscheiden: de officier als magistraat, ambtenaar en als werker.

De proefschriften van Henk van de Bunt (1985) en Joep Lindeman (2017) bieden waardevolle inzichten in die rollen. Als magistraat wil de officier zich oriënteren op de rechter en in onafhankelijkheid beslissen. Als toepasser van (strafrechtelijk) beleid heeft het werk van de officier in deze visie ook ambtelijke trekken. Als dossierverwerker is de officier een 'werker' en in die

hoedanigheid onderworpen aan de wetten van de (massa)productie.

Deze typische rollen zijn van oudsher zichtbaar in het werk van de officier van justitie. Zij staan ook geregeld op gespannen voet met elkaar. In de praktijk van de strafrechtspleging is het niet zelden aan de officier van justitie zelf daarin een weg te vinden. Wanneer doe ik het goed? Professionaliteit behoort, uiteindelijk, toe aan de professional. Zo is ook het uitgangspunt in de Gedragscode Openbaar Ministerie: Het OM faciliteert als werkgever

'Professionaliteit behoort, uiteindelijk, toe aan de professional.'

vakinhoudelijke informatievoorziening en opleidingen, maar het is primair aan de professional zelf er zorg voor te dragen dat zijn vakken-nis toereikend is.

In 2021 zag, op initiatief van het Landelijk Netwerk van Kwaliteits-officieren, de Professionele Standaard voor de officier van justitie het licht. Wanneer doe je het goed? Wat bepaalt het vakmanschap? Het document biedt een toegankelijke, op de praktijk aansluitende catalogus voor vakmanschap. Op meerdere vlakken vormt het een concretisering van waarden als

rechtvaardigheid, efficiëntie, tijdigheid, zorgvuldigheid, transparantie en verantwoording. Aan de hand daarvan kan het gesprek over de hierboven genoemde vragen worden gevoerd.

De belangrijkste kracht van het document schuilt in de doelstelling er van: het wordt beschouwd als een kernachtige samenvatting van het vak, bedoeld om er met elkaar over te praten. Bij deze professionele standaard past dat hij, in die zin, wordt geïnternaliseerd en niet wordt geïnstitutionaliseerd. In dezelfde kracht schuilt tegelijkertijd een kwetsbaarheid. Vinden officieren van justitie de benodigde tijd en ruimte voor die reflectie? Vindt het document zijn weg in de (permanente) opleiding van officieren van justitie? Kunnen we - zoals acteurs oefenen voor een spiegel voordat zij het toneel betreden - bij het aantrekken van de toga geregeld stilstaan bij de rol waarin we stappen? Daar bewust van zijn, is wat mij betreft ook een taak van de toga, anders verliest de toga zijn waarde en functie.

Wat zegt de wetenschap?

Dialectiek van de distantie

Projecten op het gebied van buurtrechtspraak moeten de tijd krijgen, vindt rechter en bijzonder hoogleraar Hartendorp. 'Recidivecijfers zeggen weinig over hoe het nu echt met betrokkenen gaat.'

Rogier Hartendorp is rechter in de rechtbank Den Haag en sinds 2019 ook bijzonder hoogleraar maatschappelijke effectiviteit van de rechtspleging in Leiden. Zijn onderzoek richt zich op (nieuwe) initiatieven binnen de rechtspleging, zoals de buurt- of wijkrechtspraak. Volgens Hartendorp kunnen laagdrempelige vormen van rechtspraak een antwoord zijn op grote maatschappelijke problemen. 'Mits we de rechterlijke legitimiteit koesteren en zorgen voor rechtswaarborgen als openbaarheid en onafhankelijkheid. Als de buurrechter te ver buiten haar kern treedt, gaan we zwalken. Dan zagen we de stoelpoten onder onze eigen initiatieven vandaan.'

Acties van anderen

Over de taak van de rechter kan hij kort zijn: de rechter beslist. Dat

is zij ook wettelijk verplicht. 'De strafrechter beoordeelt of bepaalde feiten kunnen worden bewezen en welke straf of maatregel daarbij hoort. Achteraf kun je vaststellen of zij dat empathisch en ambachtelijk heeft gedaan en daaraan ontleent zij ook legitimiteit. Maar de kern blijft de beslissing.'

Spannend wordt het als die beslissing wordt uitgesteld. In de setting van een wijk- of buurrechtbank gebeurt dat vaak, zeker als de rechtbank de ambitie heeft als community court te functioneren, zoals in Amsterdam. De rechter wordt erbij gehaald om te kijken of onderliggende problemen kunnen worden opgelost, bijvoorbeeld door de schuldhulpverlening, het wijkteam of de leerplichtambtenaar bij een casus te betrekken, maar kan haar oordeel uitstellen, zodat in de tussentijd aan andere oplossingen kan worden gewerkt. Hartendorp, op zich een voorstander van innovatieve projecten binnen de rechtspraak, vraagt zich af hoe het dan met allerlei rechtswaarborgen zit, zoals de openbaarheid van de zitting.

'De strafzaken die de buurrechter behandelt, zijn dagvaardingszaken en dus openbaar. Die publieke behandeling is essentieel, ook vanwege de normstellende functie. Tegelijk kunnen in de zaken bij de buurrechter allerlei hulpverlenende instanties worden betrokken en kan er gevoelige, persoonlijke informatie worden uitgewisseld. Openbaarheid en andere belangen kunnen dan haaks op elkaar staan.' Een tweede dilemma raakt de rechterlijke verantwoordelijkheid voor de acties van anderen. 'Een rechter ontleent legitimiteit aan het nemen van een beslissing, dat is haar wettelijke plicht. Binnen de setting van een wijkrechtbank gaat het eerder om het effect van de interventie waarbij een heel team van hulpverleners betrokken kan zijn. Als die interventies succesvol zijn, kan dat positief afstralen op de rechtspraak. Dat versterkt het gezag. Maar het is een illusie om te denken dat alle problemen van de mensen die bij de buurrechter terecht komen nu opeens worden opgelost. Het uitblijven van resultaten kan dan het gezag van de rechtspraak negatief beïnvloeden,' waarschuwt Hartendorp.

De vraag naar het effect van buurt-rechtspraak stelt Hartendorp als wetenschapper voor nieuwe vragen. Want wat is succesvol? 'Als een op de tien verdachten niet recidiveert na een interventie van de buurtrechter, is dat dan succesvoller dan het afdoen van de zaak op een reguliere zitting? Is het succes toe te schrijven aan het feit dat de rechter als stok achter de deur heeft gefungeerd? Dat is lastig vast te stellen, omdat er zoveel factoren een rol spelen in deze complexe zaken.'

Net widening

En dan is er ook nog het probleem dat in de wetenschappelijke literatuur net widening wordt genoemd. Dit is het verschijnsel dat community courts zaken naar zich toetrekken die anders helemaal niet bij de rechter terecht zouden komen. Stel dat het wijkteam of de -politie kennis heeft van bepaalde problemen die best aangepakt moeten worden, maar waarin nog niet sprake is van een juridisch conflict of een strafbaar feit. Als dan de buurtrechter erbij wordt gevraagd om dingen vlot te trekken, gaat het volgens Hartendorp wel glijden.

'Ik begrijp heel goed dat er rechters zijn die gefrustreerd raken, omdat ze zien dat met rechtspraak wezenlijke, maatschappelijke problemen niet worden opgelost en mensen met sores blijven zitten. Ik juich het ook toe dat de rechtspraak onderzoekt op welke manier ze effectief kan zijn. Maar een van de kernwaarden van een rechter is onafhankelijkheid en die moet overeind blijven staan. Dat betekent dat de rechter altijd enige afstand moet houden, ten opzichte van de hulpverlening, ten opzichte van partijen. Die afstand maakt de rechter sterk, en kwetsbaar tegelijk. Dat is een dialectische verhouding.'

De overheid als persoon

Uit de tot op heden verschenen studies naar het effect van community courts in binnen- en buitenland, blijkt dat de samenwerking tussen allerlei instanties door de buurt-rechtspraak in elk geval verbetert. Nienke Doornbos en Romy Hanoeman concluderen in hun studie naar de wijkrechtbank Eindhoven dat professionals die bij de aanpak zijn betrokken over het algemeen zeer tevreden zijn. 'Het uitwisselen van informatie wordt door de hulpverlening als een 'verademing' beschouwd', stellen de auteurs in een artikel in het Nederlands Juristenblad van november 2021 (NJB 2021/2887). Ook zijn positieve resultaten te melden als het om integrale, duurzame probleemoplossing gaat. 'De wijkrechtbank biedt maatwerk in complexe zaken van mensen met problemen op meerdere leefgebieden', zoals Doornbos het formuleert. 'Hierdoor worden (...) dingen bereikt die in de reguliere rechtspraak net buiten bereik liggen.' Wel is het volgens de auteurs zaak dat de rechter niet zelf op zoek gaat naar oplossingen, maar het advies hierover laat aan hulpverleners. Dat is de afstand die ook Hartendorp benoemt.

Of de wijkrechter erin slaagt om de band tussen rechtspraak en wijk te versterken en echt bij te dragen aan het terugdringen van overlast in de buurt, is uiterst onzeker. Ook Hartendorp waarschuwt hier voor te hoog gespannen verwachtingen. 'Het openbaar bestuur organiseert zich steeds meer op wijkniveau en probeert daar samen met burgers iets aan de problemen te doen. Het achterliggende idee is dat zo'n benadering bijdraagt aan het (herstel van) vertrouwen in overheidsinstanties. Maar wie is de overheid als persoon in de wijk? En wie vertegenwoordigt de wijk? Dat is vaak heel onduidelijk.'

In Eindhoven bleken er bovendien te weinig geschikte zaken te zijn om de wijkrechtbank in de buurt oud-Woensel overeind te houden. Inmiddels opereert de wijkrechtbank vanuit het gerechtsgebouw in Eindhoven – of zelfs het paleis van justitie in 's Hertogenbosch – en kunnen zaken uit de hele stad worden aangebracht.

Hetzelfde zou kunnen gebeuren in Amsterdam. Daar richt de buurtrechter zich vooralsnog alleen op zaken waarbij bewoners van de buurt Venserpolder zijn betrokken, maar als dat er te weinig zijn, is uitbreiding naar andere buurten in de Bijlmer wellicht nodig of wenselijk. Het is de vraag of de term buurtrechter dan nog wel de lading dekt.

Langere looptijd

Hartendorp hoopt niet dat de kritische vragen die hij stelt leiden tot voortijdige beëindiging van de experimenten in het kader van maatschappelijk effectieve rechtspraak. Hij gunt de projecten een langere looptijd dan twee of drie jaar, opdat echt goed onderzoek kan worden gedaan naar de effecten van buurt-rechtspraak op de middellange termijn. Bovendien waarschuwt hij voor een te eenzijdige benadering van de buurt-rechtspraak in termen van tijd en geld.

'Resultaten van deze manier van werken laten zich minder makkelijk uitdrukken in statistieken of kritieke prestatie indicatoren. Recidivecijfers alleen zeggen weinig over hoe het nu echt met betrokkenen gaat. Vroegtijdig ingrijpen kan mogelijk ellende en toekomstige rechtszaken voorkomen, maar maak dat maar eens hard. Wat dat betreft moeten we echt veel meer ervaring opdoen en uitkomsten breed onderzoeken. Wie weet levert dat op den duur een nieuwe, duurzame vorm van rechtspleging op.'

Nancy Read is buurtmoeder in Venserpolder

‘Ik wens elke wijk in Nederland een buurtrechter.’

‘Ik bemoei me overal mee,’ zegt Nancy Read, buurtmoeder in Venserpolder. Ze maakt deel uit van Adamas, het Amsterdamse netwerk van zogeheten credible messengers en houdt al acht jaar op eigen initiatief contact met jongeren uit Zuidoost. Ze treedt op als bemiddelaar en coach en zag van dichtbij hoe vele projecten in de Bijlmer mislukten. ‘Het ontbreekt aan inzicht. Aan inlevingsvermogen. Wie in deze buurt iets voor elkaar wil krijgen, moet beginnen bij de bewoners. Weet wat er speelt.’

De buurtrechter vervult deze functie, vindt ze. ‘Dat heb ik de buurtrechter ook meegegeven toen ze hier begon. Ga in gesprek. Stel je oordeel uit, maar weet met welke problemen de bewoners te maken hebben. Dat heeft ze gedaan. Dat doet ze nog steeds. Zoiets geeft vertrouwen.’

Armoede is het grootste probleem in Zuidoost, weet Read. Daarover wordt niet gepraat. ‘Het is echt een taboe.’ Dat geldt ook voor andere problemen: huiselijk geweld, psychiatrische problematiek, laaggeletterdheid, leefstijl. Ja, er is hulpverlening in de buurt, best veel zelfs. ‘Maar vaak is de hulpverlening zelf het probleem. Dan staat al bij voorbaat vast dat een traject niet gaat lukken, omdat bijvoorbeeld de

ouders niet worden meegenomen, of niets aan de achterliggende oorzaak wordt gedaan.’

De buurtrechter heeft daarom meerwaarde. ‘Als mensen de rechtbank op de Parnassusweg verlaten, beginnen de problemen meestal pas. Hier wordt in oplossingen gedacht.’ Ze geeft een simpel voorbeeld. ‘Er zijn jongeren die niet meer naar school gaan, omdat hun ouders zich schamen dat ze geen ontbijt kunnen verzorgen of nieuwe kleren kunnen kopen. Voor zo’n kind is criminaliteit een manier om snel geld te verdienen om zo zijn ouders te helpen overleven. De buurtrechter kan in gesprek gaan met de ouders om het kind weer naar school te krijgen en ze meteen te wijzen op de voedselbank waar ze elke week heen kunnen.’

Waarom de rechter dat moet doen? ‘De rechter heeft toch het laatste woord. Dat gezag is er echt in deze buurt. Geen van mijn jongeren wil dat zijn vrienden hem bij de buurtrechter naar binnen zien gaan. Dus laten ze het sneller uit hun hoofd iets stoms te doen. Zichtbaarheid is heel belangrijk. Samen kunnen we echt een verschil maken. Ik wens elke wijk in Nederland een buurtrechter.’

Manon Aalmoes is oprichter van het kantoor Aalmoes Advocaten in de Amsterdamse Bijlmer en is lid van de klankbordgroep van de buurtrechter in Venserpolder

‘Maak van de buurtrechter geen nevenvestiging.’

‘25 jaar geleden heb ik mij als advocaat bewust gevestigd in de buurt waar veel van mijn cliënten wonen. Als zij op de rechtbank op de Parnassusweg moeten verschijnen, spreken ze altijd over “jullie”. Jullie rechters, jullie officieren van justitie. Op de rechtbank wordt recht gesproken vanuit dat systeem. Wij – zij. De buurtrechter komt naar mijn cliënten toe. Zij maakt hen onderdeel van het systeem. Ze oordeelt niet alleen over hen, maar geeft ze een eigen rol terug en daarmee ook verantwoordelijkheid. Het gaat bij de buurtrechter niet om zaken, maar om mensen.’

‘De buurtrechter kijkt verder; zijn er nog andere problemen die opgelost moeten worden, is er hulp nodig? Als iemand dat aanvaardt, draagt hij uiteindelijk zelf bij aan het veiliger maken van de buurt. Laatst kwam er een jong meisje op zitting, een alleenstaande moeder, vader niet in zicht. Ze wilde verder leren, ze wilde vooruitkomen, maar het lukte gewoon niet. Ze had nauwelijks geld, woonde met haar kind op een kamer en ergerde zich aan de geluidsoverlast van de burens. Er volgde ruzie, er was verdenking van een handgemeen. Bij de buurtrechter werd er meteen de maatschappelijk werker bijgehaald. Dit meisje had gewoon teveel op haar bord. “We gaan je helpen, we zullen je ontlasten”, was de belofte. Ze heeft huppelend de zittingszaal verlaten.’ ‘Ik hoop dat de rechtspraak deze nieuwe aanpak niet als een soort nevenvestiging ziet. Het gaat echt om de filosofie erachter. Betrek de buurt bij de problemen, praat met de bewoners, blijf dichtbij de mensen met in het achterhoofd de gedachte dat we op die manier recidive kunnen verminderen, mensen verantwoordelijk maken voor hun eigen leven en het op die manier veiliger wordt.’

Beeld: Elijah O'Donnell en Paul Rouwen

SCHULD EN SCHAAMTE

Rechtbanken spelen een steeds grotere rol als het gaat om de aanpak van problematische schulden. 'Niemand leest onze vonnissen'.

Maatschappelijke effectieve rechtspraak is sinds een aantal jaren speerpunt van het beleid van de Rechtspraak. Doel is om een bijdrage te leveren aan de oplossing van problemen van rechtszoekenden en van de samenleving. Toepassing van het recht alleen lost die problemen blijkbaar niet of onvoldoende op. Dat geldt in het bijzonder voor de aanpak van problematische schulden. Bijna 600.000 huishoudens in Nederland kampen daarmee. Ze kunnen de belasting niet betalen, hebben boetes openstaan of een studieschuld die maar niet wordt weggewerkt. Allemaal zaken die vroeg of laat bij de rechter terecht komen. Het juridische antwoord is dan vaak simpel: u moet betalen. Maar daarmee zijn de rechtszoekenden zelden geholpen. Ze willen wel betalen, ze kunnen niet. Wrang is dat daardoor de schulden alleen maar verder oplopen, niet zelden door juridische kosten, zoals incasso- en advocaatkosten en griffierechten (die eigenlijk beter griffiekosten zouden kunnen heten). De overheid zelf is de grootste veroorzaker van oplopende schulden.

Een gemeentelijk traject

Inmiddels is vrijwel overal in het land het besef doorgedrongen dat in de aanpak van schulden iets moet veranderen. De harde hand helpt niet. Verschillende rechtbanken hebben daarom schuldenfunctionarissen

in dienst of werken op een andere manier samen met de schuldhulpverlening van de gemeente. De rechtbank is immers dé plaats waar mensen met problematische schulden uiteindelijk vaak terechtkomen.

Paul Rouwen, kantonrechter bij de rechtbank Zeeland-West-Brabant en vooral werkzaam in Tilburg, noemt de schuldenaanpak "smeden als het ijzer heet is". Als hij op de rolzitting iemand met problematische schulden treft, probeert hij de schuldenaar meteen in contact te brengen met een medewerker van de gemeentelijke schuldhulpverlening. De schuldhulpverlener gaat vervolgens in gesprek om te kijken waar de schoen het meest knelt en zet zo nodig "een gemeentelijk traject" uit.

In Tilburg wordt daarbij, anders dan bij sommige andere rechtbanken, ook nauw samengewerkt met bewindvoerders. 'Sinds 1 januari 2021 is het adviesrecht gemeenten bij schuldenbewind in werking getreden,' legt Rouwen uit. 'De gemeente kan op basis daarvan de rechter adviseren of een inwoner het beste is geholpen met voortzetting van het bewind of dat een lichtere vorm van gemeentelijke ondersteuning beter helpt. Onze ervaring is dat er naast schulden ook vaak problemen zijn en daarvoor heb je echt een bewindvoerder nodig. De schuldhulpverlening houdt niet altijd de vinger aan de pols, de bewindvoerder doet dat wel.'

Verborgen pijn

Dat de samenwerking tussen rechtspraak, gemeente en bewindvoerders is verbeterd, noemt Rouwen "grote winst". Ook in het eindrapport Evaluatieonderzoek inzet schuldenfunctionarissen binnen de Rechtspraak (2022) concluderen de onderzoekers dat een betere samenwerking tussen rechtspraak en gemeente kan bijdragen aan "een betere mentale en fysieke gezondheid voor schuldenaren dankzij een hulpaanbod van de gemeente". De manier waarop mensen worden behandeld, is daarbij van doorslaggevend belang. Schaamte is immers een van de grootste oorzaken van verborgen pijn. "Een open en actieve houding van rechters" vergroot de kans dat mensen eerlijk over hun problemen leren praten en uiteindelijk hulp accepteren. Sommige rechters geven echter aan dat de inzet van schuldenfunctionarissen geen onderdeel is van de rechterlijke beslissing en dus in feite niet bijdraagt aan

maatschappelijk effectieve rechtspraak. "Deze rechters zien het belang van signalering en doorverwijzing, maar merken daarbij op dat hulpverlening geen taak van de rechtbank is", zoals het in het eindrapport staat. "De maatschappelijke rol van de rechter kan voor sommige respondenten en collega's (...) nog wel eens een discussiepunt zijn."

Rouwen is het met die collega's in elk geval niet eens. 'Elke rechter moet zijn of haar eigen professionele keuzes maken, maar we moeten veel meer de dialoog voeren over wat we tot onze taak rekenen.'

Punt en komma

Volgens hemzelf is het de taak van de rechter – en zeker de kantonrechter – om problemen op te lossen. 'Kort, goed, zo min mogelijk gejuridiseerd. Niemand leest onze vonnissen. We kunnen als rechters eindeloos steggelen dat er hier een punt moet en daar een komma, maar geen hond die het leest en in de werkelijkheid verandert er niets.'

Rouwen werkt liever volgens het principe: geef mij de feiten, dan geef ik u het recht. En dat betekent in de praktijk vaak dat hij gaat kijken waar het probleem nijpt. Niet alleen bij schulden, maar bij alle problemen die hij als kantonrechter op zijn bord krijgt. Hij noemt het voorbeeld van de burenruzie over stankoverlast. De zaak speelde al jaren en had tot verziekte verhoudingen geleid. Uiteindelijk ging Rouwen ter plaatse kijken waar de stank vandaan kwam. 'De onderbuurman had zijn advocaat meegenomen, er waren twee man van de technische dienst, een vertegenwoordiger van de woningbouwvereniging, de bewoonster was er met juridische bijstand, de griffier en ik. Negen man. Binnen vijf minuten zagen we wat er aan de hand was. Rond de oude afvoer zat asbest dat los was geraakt. Ik zag de afvoerlucht bij wijze van spreken uit de pijp komen.' Natuurlijk kun je je afvragen waarom in zo'n geval de rechter erbij moet komen om het probleem op te lossen. Had de woningbouwvereniging dat niet zelf kunnen doen? Rouwen vindt dat eigenlijk geen relevante vraag. 'Ik stel de feiten vast en beslis vervolgens wie wat moet gaan doen en wie wat moet betalen. Dat is mijn werk.'

Het eindrapport van het Evaluatieonderzoek inzet schuldenfunctionarissen binnen de Rechtspraak van Bureau Bartels is verschenen in de reeks Research Memoranda, nummer 1/2022, jaargang 17 en is te raadplegen via rechtspraak.nl.

De kracht van de toga

Marc Fierstra
Voorzitter NVvR

Deze editie van Trema gaat in op een stromenstrijd die zich afspeelt binnen en buiten de rechterlijke macht: waartoe is de magistraat op aard? Is dat om juridische geschillen te beslechten of dient de inspanning erop gericht te zijn om conflicten duurzaam uit de wereld te helpen? Het is goed dat we deze discussie met elkaar voeren, het betekent immers veel voor de plek van de toga in de samenleving.

Conflicten of geschillen zijn er immers te over. Klein en heel groot. Er is oorlog in Europa, de druk op de schatkist (die door corona al flink was leeggehaald) en op de huishoudboekjes is door de energiecrisis gigantisch geworden, waardoor mensen in financiële problemen geraken. Tegelijkertijd rust er op onze schouders een verantwoordelijkheid om het klimaat te beschermen. Dat is allemaal niet niks. Is het (ook) aan de magistraat om deze conflicten duurzaam op te lossen of dient die zich te beperken tot de juridische scheidslijnen?

Welke keuze er uiteindelijk ook gemaakt wordt, linksaf of rechtsaf of rechtdoor: dát de rechtspraak in de samenleving een fundamentele rol speelt en dus het verschil kan maken, staat volgens mij bij bijna niemand ter discussie. Mijn oproep is hier: laat die rechter en die officier en alle collega's bij de werkorganisaties dan ook het verschil kunnen maken. Rust ze goed toe, geef ze voldoende middelen én mensen om het werk te doen én - ten slotte en zeer wezenlijk - geef het werk dat ze doen ook maatschappelijke betekenis.

Over dat laatste iets meer. Het is al vaker gezegd, maar het construct van de rechtspraak is iets dat door ons allen in stand moet worden gehouden. Het is een set menselijke afspraken die alleen kracht krijgt als we daar kracht aan geven. De taak van de toga kan immers alleen worden uitgevoerd als die toga ook kracht heeft. Om die reden was ik dan ook opgelucht toen Johan Remkes, bij de presentatie

van zijn nieuwste rapport over een mogelijke weg uit de stikstofcrisis, de woorden sprak: "... en dat komt niet door de rechter, maar door de keuzes die we in de jaren negentig hebben gemaakt." Daar was ik erg blij mee.

Te vaak hoorden we uit de (digitale) wandelgangen, in de nieuwsrubrieken en op de journaals varianten op de volgende zin: "wij willen dat niet per se, maar ja, het moet van de rechter...". Afgezien van het feit dat dat onzin is, want de rechter houdt de politiek slechts aan wetten en verdragen die zij zelf hebben opgesteld of afgesproken, is het schadelijk voor de toga. Het lijkt misschien wel dat er door het uitspreken van deze zin veel macht wordt toegekend aan de rechtspraak, maar in feite wordt de toga hiermee ontmanteld. We distantiëren ons ervan. Dat kan niet. Net zoals de trias politica geen schermwedstrijd tussen de machten is maar een balancer-oefening om samen verder te komen, is die toga van ons allemaal.

Beeld: NVvR en Loes Spruijt-Van der Meer

Zaken draaien of samenwerken

Omdat officieren van justitie het veel te druk hebben, moeten ze zoveel mogelijk taken afstoten en zich concentreren op het afdoen van zaken. 'Onmogelijk,' zeggen Els Martens en Anouk Paulus.

Leider van het opsporingsonderzoek, beslisser over de vervolging, aanklager tijdens de zitting. Dat zijn volgens de omschrijving op de website van het Openbaar Ministerie de drie belangrijkste taken van de officier van justitie. Daarnaast kan de officier via een strafbeschikking zelf een straf opleggen als het om relatief lichte strafbare feiten gaat. Het informeren van slachtoffers, deelnemen aan ketenberaden, het opleiden van nieuwe collega's of lezingen geven voor opsporingsambtenaren en bestuurders zijn taken die niet tot de primaire taak van de staande toga behoren. Gezien de hoge werkdruk zouden deze nevenwerkzaamheden bij voorkeur aan anderen overgelaten moeten worden, vinden sommigen. De officier kan zich dan weer richten op zijn kerntaak; zaken doen.

Derdelanders

'Het meeste werk dat ik doe, levert geen parketnummer op,' lacht Els Martens, portefeuillehouder mensenhandel/mensensmokkel en werkzaam op het functioneel parket. Desondanks heeft ze het razend druk. Haar werk bestaat onder andere uit het in beeld brengen van alles wat zich op het gebied van mensenhandel en -smokkel voordoet. In de praktijk gaat het dan om heel grote cijfers, maar om relatief weinig zaken. 'Het is ongelooflijk ingewikkeld om zaken rond te krijgen en op zitting te brengen. Tegelijk moeten we ze wel onderzoeken.'

Ze geeft het voorbeeld van grote groepen Nigeriaanse vrouwen die zeggen slachtoffer te zijn van mensenhandel en allemaal hetzelfde verhaal vertellen. 'Die zaken worden stuk voor stuk voortijdig beëindigd, maar op grond van internationale verdragen zijn we wel verplicht uit te zoeken hoe het zit als iemand zegt slachtoffer van mensenhandel te zijn. Er gaat heel veel tijd zitten in zogeheten derdelanders die aangifte doen van mensenhandel, van wie het opsporingsonderzoek gekoppeld zit aan een tijdelijk verblijfsrecht, dus de IND wil weten waarom wij dan geen vervolging instellen.' Wat helpt is een nauwe samenwerking in en met de keten, zoals dat heet. Martens overlegt intensief met de arbeidsinspectie, neemt deel aan het interdepartementaal overleg "Samen tegen mensenhandel" van onder andere Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Justitie en Veiligheid, houdt lezingen voor hulpverleners, geeft les aan advocaten en heeft een handreiking voor gemeenten geschreven hoe signalen van uitbuiting van arbeidsmigranten te herkennen. Ze participeert ook in het Mensenhandel Field Lab waarin alternatieve vormen van bestrijding en afdoening worden onderzocht. Officieel wordt ze daarvoor vrijgesteld, maar in de praktijk doet ze dit soort dingen gewoon naast het werk. 'Het is mijn werk,' vindt ze zelf. 'Het aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten onder leiding van Emiel Roemer heeft in 2020 vastgesteld dat misstanden met arbeidsmigranten alleen interdepartementaal kan

‘Het meeste werk dat ik doe levert geen parketnummer op.’

Officier van justitie, Els Martens

worden aangepakt. We moeten zaken niet alleen repressief benaderen, maar aan de voorkant zitten. Als ik als officier in een vroeg stadium helder kan maken welke informatie nodig is voor een vervolgbare strafzaak, scheelt dat veel tijd die we dan aan snelle opsporing en vervolging kunnen besteden. Goede uitleg voorkomt teleurstellingen bij aangevers en ketenpartners. Want hoe vreselijk sommige zaken ook zijn, ik mag niet lichtvaardig dagvaarden.’

Verstoren

Eenzelfde soort ervaring heeft Anouk Paulus, landelijk advocaat-generaal cybercrime en sinds 1 oktober ook werkzaam bij SSR om het opleidingsprogramma op het gebied van cybercriminaliteit te stroomlijnen en verder te ontwikkelen. Als AG krijgt ze vooral te maken met verdachten die zich schuldig maken aan cyberaanvallen zoals, hacks, ransomware, phishing of marktplaatsfraude. ‘Zaken met vaak een groot aantal slachtoffers,’ zoals Paulus uitlegt. Dat is echter het topje van de ijsberg. In de praktijk houden politie en justitie zich bezig met veel onderzoeken, waarbij nooit een verdachte wordt geïdentificeerd, maar waar wel op andere wijze wordt ingegrepen om de schade te beperken.

Deze realiteit stelt het OM voor een dilemma. Opsporen en vervolgen alleen leidt niet tot het oplossen van het probleem. Voorkomen dat er nog meer slachtoffers vallen door het verstoren van cybercriminele activiteiten levert wel iets op. Maar is verstoren een taak van de officier van justitie? ‘Niemand anders doet het,’ zegt Paulus nuchter. Ze volgde in 2020 de master cybersecurity en schreef een scriptie over verstoring van cybercriminaliteit. ‘Ik zeg niet dat het per se een togadrager moet zijn, maar het OM heeft hier volgens mij wel een taak.’

‘Bestrijding van cybercriminaliteit betekent ook het voorkomen van mogelijke aanvallen of het beperken van de schade,’ gaat de AG verder. ‘In dat kader werken politie en justitie samen met private partijen om zo mogelijk technische oplossingen te vinden. Bijvoorbeeld: fraude die plaatsvindt vanuit andere landen, zoals Pakistan of India, kun je aanpakken door spoofing moeilijker te maken, zodat mensen niet meer ten onrechte denken dat ze vanuit Nederland worden gebeld. In zo’n publiek-private samenwerking wordt gesproken over manieren waarop dit kan worden aangepakt. Het is belangrijk dat politie en justitie daarbij zitten, om de wettelijke kaders aan te geven; wat mag, wat mag niet.’ Niet dat Paulus geen zaken op zitting wil brengen. Maar gezien het grote aantal slachtoffers van bijvoor-

‘Niemand anders doet het.’

Officier van justitie, Anouk Paulus

beeld ransomware of internetfraude levert dat wel een volgend dilemma op. In een zaak over marktplaatsfraude bijvoorbeeld staan vijf verdachten terecht en zijn er 1100 slachtoffers geïdentificeerd. ‘Dan moeten er soms moeilijke keuzes worden gemaakt. Geven we alle slachtoffers de mogelijkheid zich in het strafrecht te voegen, dan moet de rechter al die zaken ook beoordelen. Zo verstopten we het systeem. Maar dan is wel de vraag: op welke basis maken wij een selectie? Ook dat zijn vraagstukken waarover we ons moeten buigen.’ ‘Onze primaire taak is opsporen en vervolgen. Maar bestrijding van cybercriminaliteit vraagt vaak om een heel andere aanpak. Verstoring is dan ook een taak, denk ik, net als het samenwerken met andere partijen, het opleiden van collega’s en het informeren van het publiek. Maar misschien moeten we ook kijken naar andere mogelijkheden buiten het strafrecht. Om dat te bereiken is het noodzakelijk dat ook de politiek wordt geïnformeerd over de (on)mogelijkheden die we hebben en waar we tegenaan lopen. Is dat mijn taak als togadrager? Ik denk van wel.’

TAAL VAN DE TOGA

Rechters en officieren van justitie figureren soms in romans en gedichten. Kruiwend in het hoofd van de magistraat, ontdekt de schrijver niet alleen wat de taak van de toga is, maar vooral wie onder de toga schuilt gaat.

“De schrijver die een rechter als hoofdpersoon voor een roman kiest, ziet zich daarbij voor een paar vertelkundige problemen gesteld. Een roman veronderstelt (...) een handeling en de rechter is meestal niet degene die handelt, maar degene die oordeelt.” Zo begint Sebastiaan Garvelink, advocaat, zijn bijdrage aan de bundel *Het verhaal van de rechter. Over de plaats van*

de rechter in literatuur, samenleving en rechtszaal (Wolters Kluwer, 2018). Garvelink geeft aan dat er vaker rechters figureren in romans en verhalen, maar dat zij dan meestal slechts een bijfiguur zijn die het recht, het gezag of de bureaucratie personifieert. “De persoon en de psychologie van de rechter zelf blijven daarbij op de achtergrond.” Wie een rechter als hoofdpersoon kiest,

zal onder de toga moeten kruipen. Of, zoals Garvelink schrijft: “De rechter als hoofdpersonage in een roman (...) moet uit het juridische apparaat worden gelicht en neergezet als individu.”

Die Justiz, das ist sie

Garvelink bespreekt in zijn bijdrage drie boeken waarin een vrouwelijke rechter het hoofdpersonage is: *The Garden of Evening Mists* van de Maleisische schrijver Tan Twan Eng, *Die Richterin* van de Duitse schrijver Benno Hurl (zelf oud-rechter) en *The Children Act* van Ian McEwan. De rechters die zij beschrijven, zijn succesvol in hun vak, maar krijgen te maken met een existentiële crisis; de Maleisische rechter Yun Lin wordt ziek en kampt met haar oorlogstrauma, de Duitse rechter Judith S. kampt met het oorlogsverleden van haar vader en Fiona Maye, de protagoniste uit *The Children Act*, zit in een huwelijks crisis.

Al deze (vrouwelijke) rechters worden geportretteerd als ambitieus en nauwgezet. Het recht is niet alleen hun vak, maar maakt deel uit van hun identiteit. Over Judith S. wordt gezegd: “Die Justiz, das ist sie”. En Fiona Maye “belonged to the law as some women had once been the brides of Christ”.

De existentiële vraag die de schrijvers in deze boeken aan de orde stellen, is wat er van deze rechters over blijft zonder de toga. Yun Lin is daar somber over en concludeert: “As a judge I have sat in civil and criminal cases. (...) I have always taken pride in my detachment, my objectivity, but now I wonder if these are merely the attributes of a deadened heart.” Judith en Fiona betrapten zichzelf erop dat zij door de crises die zij meemaken hun werk niet of niet meer zo secuur als voorheen kunnen doen. Fiona bijvoorbeeld zingt aan het bed van een jonge Jehova-getuige die een bloedtransfusie weigert. Deze impulsieve handeling leidt bij haar tot gewetensnood. “She was not prone to wild impulses and she didn’t understand her own behavior. She realized there was much more to confront in her confused mix of feelings, but for now it was the horror of what might have come about, the ludicrous and shameful transgression of professional ethics, that occupied her.”

Tegengif voor populistisch zuur

De gewetensnood van een rechter is ook het leidende thema van de roman *Dorsmans dood* die in september 2019 verscheen bij de Arbeiderspers. Protagonist hier is de Bossche raadsheer Pieter Coorn die zich aan het begin van de roman vooral ergert aan de manier waarop de rechtspraak is georganiseerd: “Regie, het was een modewoord geworden. Iedereen moest tegenwoordig

de regie houden, bij voorkeur van zijn eigen leven (...). Ook hij, (...) voorzitter van de meervoudige strafkamer van het hof Den Bosch, moest regie voeren. Wat vooral betekende dat hij de tijd in de gaten moest houden, want de sectorvoorzitter verwachtte aan het eind van de maand af te kunnen rekenen op gedane zaken. De president als producent, de rechter als regisseur, massa is kassa.”

Omdat deze roman geschreven is door schrijfster Miek Smilde die inmiddels bij de NVvR werkt, zullen we daarover niet te veel uitweiden. Wel is het interessant om te lezen wat volgens Garvelink het nut kan zijn van het lezen van rechtersromans. “Door romans over rechters te lezen, zou er in de maatschappij meer begrip kunnen ontstaan voor de rechterlijke macht. Dat zou dan de (vermeende) kloof tussen de burger en de rechtspraak kunnen dichten en een tegengif kunnen zijn voor het populistische zuur dat soms over de rechtspraak wordt uitgestort, daarmee een onmisbaar instituut ondermijnend.”

Wie
aan de waarheid
komt
verliest
het vertrouwen
van de mensen.

De rechter
en de dief.

Jan Arends

BUREAUMEDEWERKERS

Wie is wie?

Op het bureau van de NVvR in Den Haag zetten zeven collega's zich in het belang van de leden en de rechtspleging dagelijks actief in op veel verschillende dossiers en onderwerpen. Maak kennis met onze collega's, zodat u weet waarvoor u bij hen terecht kunt.

1 Geert van Rhee

Functie: directeur
Werkzaamheden: dagelijkse leiding bureau, beleid, lobby, contacten bestuursleden, Ledenraad en omliggende organisaties
✉ g.van.rhee@rechtspraak.nl

2 Miek Smilde

Functie: beleidsadviseur
Werkzaamheden: beleidsadvisering vakvereniging NVvR, Wetenschappelijke Commissie, Commissie Internationaal, journalistiek (NVvR Online en Trema)
✉ m.smilde@rechtspraak.nl

3 Irene Lommers

Functie: management assistente
Werkzaamheden: ondersteuning voorzitter en directeur, relatiebeheer NVvR-leden
✉ i.lommers@rechtspraak.nl

4 Marcel Mangal

Functie: coördinator bedrijfsvoering
Werkzaamheden: financieel en logistiek beheer NVvR, informatievoorziening/ICT
✉ m.mangal@rechtspraak.nl

5 Janine Woudstra

Functie: beleidsadviseur
Werkzaamheden: beleidsadvisering vakbond NVvR, begeleiding cao-onderhandelingen, individueel rechtspositioneel ledenadvies, Commissie Rechtspositie (CRP)
✉ janine.woudstra@rechtspraak.nl

6 Sandra Wewer

Functie: communicatieadviseur
Werkzaamheden: communicatiebeleid en -uitvoering voor de vereniging en NVvR-leden, redactie NVvR Online en Trema, perscontacten
✉ s.wewer@rechtspraak.nl

7 Paul Passchier

Functie: beleidsadviseur
Werkzaamheden: beleidsadvisering vakbond NVvR, begeleiding cao-onderhandelingen, individueel rechtspositioneel ledenadvies, Commissie Rechtspositie (CRP)
✉ p.passchier@rechtspraak.nl

Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak

Onze vereniging

De NVvR verenigt en vertegenwoordigt magistraten. Dit doen wij samen met onze leden. Wij behartigen de individuele en collectieve belangen van de leden in het publieke en politieke debat, onder meer door de kwaliteit en toegankelijkheid van de rechtspraak en de ontwikkeling van het ambt te bewaken en beschermen. Onze werkwijze is gebaseerd op de kennis, denkracht en ervaring van onze leden. Om sámen meer te bereiken dan alleen, met de Ledenraad, het bestuur, het verenigingsbureau en een drietal commissies.

Onze commissies

De *Wetenschappelijke Commissie* (WeCo, 16 leden) adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over wetsvoorstellen, beleid en wetenschappelijke aangelegenheden op het terrein van de rechtspleging. Naast beroepsvereniging is de NVvR de enige vakbond voor leden van de rechterlijke macht. De *Commissie Rechtspositie* (CRP, 10 leden) staat het bestuur bij in de uitoefening van haar vakbondstaken en de belangenbehartiging van de leden. De *Commissie Internationaal* (10 leden) ondersteunt het bestuur bij haar internationale activiteiten. De NVvR participeert in werkzaamheden van internationale zusterverenigingen (Europees en wereldwijd), voor zowel rechters als officieren van justitie. De NVvR is altijd op zoek naar leden die met hun ervaring of expertise hun bijdrage willen leveren aan een van deze commissies. Neem hiervoor contact op met onze beleidscollega's Miek Smilde (WeCo en Commissie Internationaal, m.smilde@rechtspraak.nl) of Janine Woudstra (CRP, janine.woudstra@rechtspraak.nl).

Onze activiteiten en actualiteiten

De afgelopen periode heeft de NVvR zich als vakbond en beroepsvereniging ingezet voor uiteenlopende onderwerpen. De leden worden en zijn hierover structureel bijgepraat via nieuwsbrief, ledenberichten en de website. Kijk voor een beknopt overzicht in deze Trema op de pagina 'In het nieuws' en voor uitgebreide informatie over onze laatste nieuwsfeiten op www.nvvr.org/actueel.

Onze prioriteiten en thema's

De NVvR werkt vanuit vier prioriteiten: Cultuur en kwaliteit, Magistraat en maatschappij, Innovatie en Collectieve en individuele belangenbehartiging. Beleid, activiteiten, dossiers en specifieke thema's worden hieronder samengebracht. Zo richt de NVvR zich onder andere op de veiligheid van togadragers, diversiteit en inclusie, digitalisering in de rechtspleging, nieuwe lichten rechters en officieren, de ontwikkeling van de (inter) nationale rechtsstaat, werkdruk, inschalingsbeleid en goede arbeidsvoorwaarden voor magistraten.

Kijk voor onze actualiteiten, dossiers en prioriteiten op www.nvvr.org.

Lid worden?

Ongeveer 70% van de Nederlandse rechters en officieren van justitie is al lid van de vakbond en beroepsvereniging NVvR. Kent u als NVvR-lid een collega die nog geen lid is van onze vereniging? Wijs dan eens op www.nvvr.org/lidmaatschap

Wij zijn de NVvR

*Dé vereniging voor elke
rechter en officier van justitie*

- ✓ Samen sterk voor een betere rechtspraak
- ✓ Altijd paraat voor hulp en adviezen
- ✓ Door en voor leden. Dus praat en bepaal mee!

Bent u lid van de rechterlijke macht, maar nog geen lid van de NVvR? Of kent u een collega die lid wil worden? Nieuwe leden ontvangen de eerste 6 maanden kosteloos een kennismakingslidmaatschap, zonder verdere verplichtingen. Aanmelden kan op www.nvvr.org

EERSTE HALF JAAR GRATIS!

**Nederlandse
Vereniging voor
Rechtspraak**

Postbus 30315
2500 HG
info@nvvr.org

Anna van Buerenplein 40
2595 DA Den Haag
T 088 361 13 00

 NVvR_org
 NVvR

www.nvvr.org